

170 404

TÜRKİYE'DE HAC ORGANİZASYONU SEMPOZYUMU

(Tebliğ ve Müzakereler)

(7-9 TEMMUZ 2006)

TÜRKİYE BİLİMSEL VE İSLAMİ İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	170404
Tas. No:	297.541 TÜR.H



Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 691
İlmî Eserler: 119

*Türkiye'de Hac Organizasyonu Sempozyumu
(Tebliğ ve Müzakerele)*

Editör: Dr. Mehmet BULUT

Grafik-Tasarım: TN İletişim (0312. 431 28 68)

Baskı Kontrol: M. Ali SOY

Baskı: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cd 358. Sk. No: 11 06370 Yenimahalle / Ankara

Mayıs 2007, Ankara

2007-06-Y-0003-691
ISBN 978-975-19-4028-5

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim Adresi
Eskişehir Yolu 9. km. Çankaya / Ankara
tel.: 0312. 295 72 94 - faks: 0312. 284 72 88
diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Hac Sağlık Hizmetleri

Dr. Namık ÖZBEK

Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi Başhekim Yardımcısı

İslâm dininin temel ibadetlerinden biri olan hac; belirli bir zaman diliminde, belirli bir coğrafyada milyonlarca insanın birlikte beden gücünü yoğun bir şekilde kullanarak yaptığı bir ibadettir. Beslenme, barınma, ulaşım ve ibadet hacıların pek alışkın olmadıkları tempo ve koşullarda gerçekleşir.

Hac seyahati, toplu yaşam, toplu beslenme, yoğun hareketin olduğu, duygu yoğunluğunun zirve yaptığı 5-6 haftalık bir süreç. Bu süreçte insan sağlığı açısından çok sayıda zorluk vardır. Normal koşullarda çok görülmeyen sağlık sorunları hac ibadeti esnasında sıkça yaşanır. Ülkemizin geleneklerinde hac ibadetine ekseriyetle orta yaş üzerinde talep olur. Orta yaş üstü yüz bin civarında hacının bu yoğun tempoya ayak uydurmaya çalışması, sağlık açısından zorlukların ve olumsuzlukların temel nedenlerindedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından planlanan hac sağlık hizmeti, fiilen hacıların havaalanlarında toplanmalarıyla başlar, bütün hac sürecini kapsar ve Türkiye'ye dönüşle biter. Hac sağlık ekibi Mekke ve Medine'de birer hastane, periferde şartlara göre sayısı belirlenen sağlık kabini, sağlık ocağı ve sağlık merkezi olarak yapılan sağlık birimleriyle 24 saat sağlık hizmeti vermektedir. Mekke ve Medine'de toplam 100 yatak kapasitesi mevcuttur. Ortalama hac süresince muayene edilen hasta sayısı 250-300 bin, günlük poliklinik sayısı 5-6 bin civarında gerçekleşmektedir. Yapılan tedavilerde kullanılan ilaç ve tıbbi malzeme büyük oranda Türkiye'den getirilmekte, hastane ve diğer sağlık birimlerinde hastaya doğrudan ulaştırılmaktadır.

Sağlık Hizmeti Alan Hacıların Özellikleri

Türk hacıları genel hacı popülasyonuna göre daha yaşlı ve vücut yapısı itibarıyla de daha kiloludurlar. Bu durum hacılarımızın fizikî performansının düşmesine yol açmakta, yoğun bedenî faaliyet gerektiren hac ibadeti esnasında sıkça hastalanmakta ve bitkin düşmektedirler. Ülkemiz koşul-

larına göre havaların daha sıcak olması klimaların sık kullanılmasını gerektirmekte, bunun sonucu oluşan sıcak-soğuk hava değişimleri hacılarımızı olumsuz etkilemektedir.

Buldukları yaş grubu nedeniyle hacılarımızın içinde kronik ve multi sistem hastalığı olanların sayısı oldukça fazladır. Bu hastalar olağanüstü şartlardan çok çabuk etkilenmekte, tedavileri uzun ve zor olmaktadır. Sağlık ekibinin bu tür hastaların tedavileri için tedbirli ve temkinli olmaları hastane imkânlarının verimli kullanılması yönünden önemlidir.

Hacıları Sağlık ve Sağlık Hizmeti Hakkında Bilgilendirmek

Türkiye genelinde olduğu gibi hacılarımız da insan sağlığı, korunması, şartlara göre önlem alma, tedaviye yardımcı olma konularında çok fazla bilgili ve donanımlı değildirler. Bu özelliğimize hac ortamının heyecanı, yoğun dinî duygular, yabancı bir ülkede, gurbette olmanın, çevreyi tanımamanın, yabancı dil bilmemenin olumsuz etkileri de eklendiğinde, sağlık elemanı için hacıyla sağlıklı ve etkili iletişim kurabilmek çok önem kazanmakta, bu durum sağlık hizmetinin ana öğelerinden biri olmaktadır.

Tüm ülkemiz insanına ve hacılarımıza genel sağlık bilgileri, hijyen, sağlık hizmetinden hangi şartlarda nasıl faydalanacağı anlatılmalıdır. Hac öncesi verilecek iki saatlik bir seminerin hac sağlık hizmetini önemli ölçüde rahatlatacağı muhakkaktır. Bu eğitim hac sağlık hizmetinde görev almış tecrübeli bir sağlık elemanı tarafından hacı adaylarının memleketlerinde verilebilir.

Sağlık Hizmetinin Evrensel Özellikleri

Dünya Sağlık Örgütü öncülüğünde sağlık hizmetlerinin standartları oluşturulmuştur. Bir sağlık elemanı normal şartlar altında günlük 9 saat mesai yapar. Haftalık çalışma süresi 45 saattir. Gece ve hafta sonu mesailerinde bu süre %20 oranında azaltılır.

Sağlık hizmeti ciddi bir hizmettir; sonuçları ve etkileri hayati önemi sahiptir. Herhangi bir şey sağlık hizmetinin yerine ikame edilemez. Bu nedenle sağlık elemanı tam performansla ciddi, etik ve bilinçli olarak çalışmalıdır. Sağlık elemanına aşırı yüklenme hasta sağlığı ve sağlık ekonomisi açısından her zaman istenen sonucu vermeyebilir.

Türkiye'de 900 kişiye bir hekim düşmektedir. 6000 kişiye bir sağlık ocağı düşecek şekilde koruyucu hekimlik hizmeti planlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütüne göre bir hekim genel muayene olmak üzere bir günde 24 hasta bakabilir. Bu rakam spesifik branşlarda daha düşüktür.

Normal popülasyonda günlük poliklinik sayısının genel nüfusa oranı % 1'dir. Yine normal popülasyonda müracaat eden hastaların % 95'i birincii basamak sağlık hizmeti veren birimlerde tedavi edilebilir, % 5'i ise uzman hekim ve hastane tedavisi gerektirir.

Olağanüstü şartlarda, olağan dışı popülasyonlarda bu oranlar değişir. Hac ibadeti esnasında orta yaş üstü hacıların karşı karşıya kaldıkları durumları göz önünde tutulduğunda günlük poliklinik oranının % 5'lerde olması normaldir. Hac ibadeti esnasında; verilen sağlık hizmetinin başka ortamlarda verilen sağlık hizmetlerine göre yoğun olması ve bu yoğunluğun gerektirdiği fazla çalışma nedeniyle gerek dünya ölçülerinin, gerekse Türkiye ölçülerinin çok üstünde bir çalışma temposu sergilenmektedir. Bu yoğun efor sadece kutsal topraklarda rastlanılabilecek bir hüsnü kabulle sağlık personeli tarafından karşılanıyor ve hizmet aksamıyor olsa da, sağlık yöneticileri bu hızda verilen bir sağlık hizmetinin her an neden olabileceği komplikasyonlardan dolayı teyakkuzdadırlar.

Hac Sağlık Hizmetinin Verildiği Ülke, Coğrafya ve Diğer Şartlar

Sağlık hizmetinin bir başka devlet sınırları içinde verilmesi sağlık ekibinin o ülkenin kanun, kural ve geleneklerine uymasını gerektirmektedir. Özellikle sağlık hizmet birimlerinin Suudi Sağlık Bakanlığı mahalli yetkililerince ruhsatlandırılması ve akabinde denetimlerin yapılması sonucunda farklı durum ve yorumlarla karşılaşılabilir.

Suudi Arabistan, ülkemize göre 10-15 derece daha ekvatora yakın ve o oranda da sıcak bir ülkedir. Buna tüketilen suyun denizden elde edilerek tankerlerle hacıların otellerine taşındığını ve 4-5 milyon insanın kısa bir zaman diliminde aslen bir milyon insanın yaşadığı Mekke şehrine toplanmasını da ilâve ettiğimizde ülkemiz şartlarına alışkın hacılarımız için riskli bir ortam husule gelmektedir. Bu ortamda enfeksiyon hastalıkları başta olmak üzere, solunum sistemi hastalıkları, kalp damar sistemi hastalıkları, iskelet sistemi hastalıkları ve travmatik hastalıklar oldukça sık görülmektedir. Hacıların içinde bulunduğu dinî atmosfer nedeniyle heves ve heyecanları had safhadadır. Bu nedenle kendilerine istirahat veya biraz temkinli hareket etmesi önerilen hacılar buna riayet etmemekte ve basit hastalıklar daha ağır tablolarla karşımıza tekrar çıkmaktadır.

Hac sağlık hizmeti esnasında en çok karşılaşılan hastalıklardan birisi de sıcak hava nedeniyle bilinçsiz kullanılan klimalardan kaynaklanan soğuk algınlığıdır.

Hac Sağlık Hizmetini Verecek Personelin Seçimi ve Hazırlanması

Hac sağlık ekibinde görev almak üzere başvuran sağlık personelinin hemen tamamı dinî konularda olumlu hassasiyetlere sahiptir; ancak, aralarında algılama, yaklaşım ve hassasiyet farklılıkları olabilir. Ölçülebildiği kadarıyla başvuran personel arasında meşruiyeti tartışılan uç fikir, inanç ve anlayış sınırlarında olanların sağlık ekibine dahil edilmemesi, daha sonra mu-kaddes beldelerde ortaya çıkacak kontrolsüz ve nahoş olayları önlemekte fayda sağlayacaktır.

Sağlık personelinin seçiminde ana noktalardan birisi de personelin hac sağlık ekibinde yapacağı işi bizzat Türkiye'de görev yaptığı yerde icra edip etmediğidir. Sağlık personelinin seçimi esnasında doldurulan formlarda meslekleri sorulmaktadır. Fakat görülen odur ki, pek çok sağlık elemanı formlarda yazılan mesleklerin sadece kadrolarını taşımakta, yıllardır idarî ve masa başı işler başta olmak üzere başka görevler icra etmektedir. Etkili bir sağlık hizmetinin verilebilmesi aktif olarak formdaki mesleğini icra eden dinamik personelle mümkündür. Sağlık hizmeti zihnen, bedenen ve sabır açısından önemli bir performans gerektirir. Bu performans uzun yıllar çalışarak sağlanır ve çalışmaya devam ederek muhafaza edilir. Hastalarını tıbbî bilgi ve yeteneğinin yanı sıra muhabbetiyle de kucaklayacak samimi, fedakâr ve çalışkan sağlık personelinin seçilmesi elzemdir. Özellikle ilk kez gidecek personel hareket gününden önce yapılacak yolculuk, gidilecek yerde yapılacak iş, ortalama karşılaşılabilecek şartlar, dönüşün hangi tarihte ve nasıl gerçekleştirileceği vb. konularda iki gün süreyle eğitime tabi tutulmalıdır.

Sağlık ekibinin sayısı genel olarak 500 kişiye bir doktor ve hemşire veya sağlık memuru standardı baz alınarak belirlenmelidir. Her yılın kendine mahsus şartları olması nedeniyle temel branşların yanı sıra tespit edilecek hekim profili ilgili komisyonlarca belirlenmelidir.

Hac ziyaretinin toplam süresinin kısaltılması ve doğal olarak sağlık elemanının da daha kısa bir süre burada kalma durumunun belirmesiyle, daha çok sayıda ve doğru personelin müracaatı sağlanacak ve bu personel hizmeti daha kaliteli bir noktaya taşıyabilecektir.

Mekke, Medine ve Cidde'de Sağlık Hizmeti

Hac sağlık ekibinin hizmeti Cidde Havaalanında başlamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı karşılama ekibiyle beraber görev yapan yeterli sayıda doktor ve sağlık memurundan oluşan sağlık ekibi Arabistan'a gelen hacı adaylarımızdan hasta olanlara ilk müdahaleyi yapmaktadır.

Mekke'de 60 yatak kapasiteli, içerisinde direkt grafi çekilebilen, ultrason tetkiki yapılabilen bir görüntüleme birimi, rutin hematolojik, biyokimyasal, mikrobiyolojik tetkiklerin yapılabildiği laboratuvar, ayakta ve yatan hastaya ilaç dağıtımını gerçekleştiren bir hastane eczanesi ve deposu bulunan Diyanet hastanesi bulunmaktadır. Yoğun dönemlerde ortalama 1000-2000 hastanın muayene edildiği hastanede temel poliklinik birimlerinin yanı sıra spesifik dallarda da poliklinik hizmeti verilmektedir. 24 saat hizmet esasına dayalı çalışılan Mekke'de hac süresince 300 bin kişinin muayene edildiği düşünüldüğünde hastane binasının gerek yeri gerekse inşaat plan ve özellikleri itibariyle uygun bir durum arz etmediği aşîkârdır. Daha doğru bir hizmetin verilebilmesi için uygun bir hastane binasının temin edilmesi önemlidir.

Hastanenin dışında, fakat hastaneyle yakın temas içerisinde şehrin gerekli yerlerinde açılmış sağlık kabini, sağlık ocağı ve sağlık merkezleri bulun-

maktadır. Açılacakları yerler ve sayıları zamanın yöneticileri tarafından şartlara göre belirlenen sağlık birimlerinden sağlık kabinlerinde doktor, sağlık memuru veya hemşire; sağlık ocaklarında 2 veya 3 doktor, 2 veya 3 sağlık memuru veya hemşire; sağlık merkezlerinde ise 2 uzman doktor, 4 doktor, 4 hemşire, sağlık memuru, hastabakıcıdan oluşan ekipler görev yapmaktadır. Sağlık merkezlerinde hizmet 24 saat, sağlık ocaklarında 16 saat, sağlık kabinleri ise 8 saat üzerinden yürütülmektedir.

Diyanet hastanesi yeterli sayıda tam donanımlı ambulansa sahiptir. Hastanede bulunan ambulanslar telefonla acil ambulans istenmesi durumunda hastaya ulaşarak hastaneye ya da en uygun sağlık birimine hastayı ulaştırmaktadır. Ambulansların içerisinde doktor ve gerekli tıbbi donanım bulunmaktadır. Hastane dışında sağlık merkezlerinin buldukları mahallerde birer ambulans sürekli bulunmakta, vakalara daha çabuk ve etkili müdahaleler yapılabilmektedir.

Hastane Sağlık Hizmeti, Perifer Sağlık Hizmeti

Sağlık hizmet anlayışında 1. basamak sağlık hizmetiyle çözülecek sorunları olan hastaların ayağına hizmet götürerek tedaviyi yerinde sağlamak esastır. Bu sayede % 90 hastanın hasta bir vaziyette hastanelere gelmesi ve yoğunluk nedeniyle sorun yaşaması önlenir. Aynı zamanda yataklı tedavi kurumunu da meşgul edilmeyerek yataklı tedavi kurumuna ihtiyacı olan hastaların daha kolay ve kaliteli sağlık hizmeti alması da sağlanmış olur. 1. basamak sağlık kuruluşlarında poliklinik hastasının süzülerek ihtiyaç halinde hastaneye sevk edilmesi doğru ve faydalı bir usuldür; ancak, hac sağlık hizmeti esnasında organize bir sevk zinciri ağı kurulması mümkün olmamıştır. Hacıların ve din görevlilerinin alacağı kısa eğitimlerle acil olaylar dışında bu sevk zincirini oluşturmak çok da zor değildir.

Toplum olarak dil problemi yaşamamız nedeniyle Arap sağlık kuruluşlarından yeterli hizmeti alamamaktayız. Bazı ağır travma vakaları ve operasyon gerektiren vakalarla yoğun bakım takibi gerektiren hastalar Arap hastanelerinde tedavileri için sevk ve takip edilmektedir. Bu durumlarda hastanın yanında bir tercüman bulundurmamak gerekmektedir. Türk insanı ekseriyetle tedavisinde rahat iletişim kurabildiği Türk sağlık birimlerini tercih etmektedir.

Bunun dışında zorunlu hallerde bizim sevkimizle ya da doğrudan çeşitli Arap hastanelerine sevk edilen hastaların yattıkları hastanelerde takipleri yapılmakta, yakını olmayanlara her türlü destek sağlanmaktadır. Arap hastane yöneticileriyle olumlu iletişim kurarak bu desteği sağlamak önemlidir. Dil bilen prezentabil, klinik tedavileri yorumlayabilecek hekim arkadaşlar tarafından bu fonksiyon titizlikle yerine getirilmelidir.

Kolay erişilebilir ve kolay iletişim kurulabilir bir sağlık hizmetini periferde veya hastanede sağladığınızda ifrad ve tefrit dengesi pek tutturula-

mamakta, olur olmaz her türlü konu size taşınmakta, bazı hacıların sağlık ocağını ziyaret etmeyi alışkanlık haline getirdiği, hatta evinde küçük bir ilaç deposu oluşturduğu da müşahede edilmektedir. Bu durum halkımızı ülkemizde sağlık açısından yeteri kadar bilgilendiremediğimizi ve sağlık elemanıya buluşturamadığımızı göstermektedir. Hastayı önceliğine alan, ancak hizmet sunumunda sağlam prensipleri olan bir sağlık hizmeti, sorunun aşılmasında yararlı olacaktır.

Sağlık hizmeti esnasında kullanılan tıbbi sarf malzemesi ve ilaçların belirlenmesi, temini, uygun zaman diliminde uzman kişilerce yapılmaktadır. 300 bin poliklinik yapılan sağlık hizmetinde ayaktan hastaya da ilaç temin edildiği düşünülürse ortaya çıkan ilaç stok ve çeşidinin büyüklüğü anlaşılacaktır. Bu büyüklükte bir tıbbi sarf ve ilaç miktarının tespiti ve alımı oldukça zor ve önemli bir konudur. Yoğun hac sezonunda eksik alınan ve öngörülenden fazla tüketilen ilaçların Arabistan'dan temin edilmesi pahalı ve sorunlu olmaktadır. Bu nedenle mümkün olduğu kadar yüksek bir oranda ihtiyacı karşılayabilecek ilaç ve tıbbi sarf malzemesinin Türkiye'den alınarak götürülmesi sağlık hizmetinin başarılı ve kesintisiz sürdürülmesi noktasında önemlidir.

Elinizdeki ilaç ve tıbbi sarf malzemesinin yoğun sağlık hizmetinin devam ettiği özellikle Arafat'a çıkmadan önceki son hafta içerisinde perifer sağlık birimlerine tempolu bir şekilde ulaştırılması hayati önem taşımaktadır. Bütün Mekke trafiğinin kilitlendiği günlerde bu ulaşımın gerçekleştirilmesi için ilâve önlemler alınmalıdır. Hastane ilaç deposunda stok kontrolünün etkili yapılarak belli bir değer altına düşen ilaç miktarı için ek alım planları yapılmalıdır.

Hacıların hac esnasında tükettikleri ilaçlardan anlaşılmaktadır ki, ilaç kullanımı konusunda küçümsenmeyecek ölçüde bilgi eksikleri mevcuttur. Toplumumuz genelinde bulunan bu eksiklik, kısa vadede giderilecek gibi görünmemektedir. Ancak hac sezonu öncesinde verilecek eğitimlerde bu konu da ilâve olarak işlenirse faydalı olacağı kanaatindeyim.

Arafat'ta Sağlık Hizmeti

Hacıların Arafat'a çıkması ve sahra şartlarında 24 saatten fazla orada kalmaları doğal olarak Arafat'ta da bir sağlık hizmetinin planlanmasını beraberinde getirmektedir. Arabistan'daki mevcut bütün hacıların bir arada bulunduğu arefe gününde yoğun ve zor bir sağlık hizmeti verilir.

Suudi yetkililerin çok da lojistik destek açısından yardımcı olmadıkları, hatta sağlık hizmetinin verilmesine taraftar bile olmadıkları bir çadır hastanede zor şartlarda verilen sağlık hizmetine bütün personel dönüşümlü olarak katılır.

Sağlık Ekibinin Barınma, Beslenme ve Diğer Lojistik Hizmetleri

Yoğun bir çalışma ve ibadet temposu içerisinde bulunan sağlık elemanının beslenmesine dikkat edilmelidir. Aynı şekilde istirahat ettiği zamanları efektif kullanması ve dinlenerek vardiyasına hazırlanması ve verimli bir hizmet ortaya koyabilmesi için barınma yerlerinin ve müştemilatının biraz daha uygun olması gereklidir.

Sağlık ekibi içerisinde görev alacak yönetici personelin tercihen bu konuda bilgili, ilgili, tecrübeli olması gereklidir. Yönetimin unsurları arasında yaklaşım farklılıkları, yöntem farklılıkları performansı olumsuz etkilemekte, yönetişimi zorlaştırmaktadır.

Hac Sonrası Hacıların ve Sağlık Çalışanlarının Psikolojisi

Hac sonrası hacılarda ve sağlık personelinde farklı bir ruh hâleti izlenir. Herkes vazifesini yapmış olmanın rahatlığıyla gevşer ve haftalardır süren gurbetliğin etkisiyle de bir an evvel memlekete dönmek ister. Bir yandan sağlık hizmeti tüm hızıyla devam ederken diğer yandan personelin performansı düşer, disiplinler çözülür. Bu nedenlerden dolayıdır ki, sağlık ekibinin ne gün gidip ne gün döneceği, nereden gidip nereden döneceği hac yolculuğu başlamadan belirlenmeli ve açıklanmalıdır. Sonrasında da hayati önemi haiz durumların dışında farklı uygulama yapılmamalıdır.

Dilek ve Temenniler

Diyanet hastanesinin mevcut binası sağlık hizmeti vermek için uygun değildir. Çevresi, inşaat planı, kapasitesi itibarıyla yeni bir hastane binasının kiralanması sağlık hizmetlerinin kalitesinin artmasını sağlayacaktır. Buna paralel sağlık ekibinin barınma koşulları da iyileşecektir. Türkiye'de 100 bin nüfus, ortalama bir il demektir. Çoğu 100 bin nüfuslu illerin yıllık poliklinik sayısı 300 bini bulmamaktadır. Bu nedenle yeni yapılandıracağımız hastanede her türlü donanımı tamamlayarak Türkiye'nin ve Türk insanının yüzünü ağartacak ve Arabistan'da numune olacak bir sağlık hizmeti verebiliriz. Aynı zamanda uluslararası ilişkiler açısından da önem arz eden bu konu, açılacak hastanenin tüm yıl boyunca hizmet vermesiyle çok daha iyi bir konuma gelebilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sağlık konularında geçmişte olduğu gibi bundan sonra da Sağlık Bakanlığı uzmanları ile koordineli çalışması, hizmetin bütün tarafları için faydalı olacaktır.